

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาจัดว่าเป็นหนึ่งในปรากฏการณ์ทางสังคมที่ไม่หยุดนิ่ง แต่มันกลับเต็มไปด้วยพลังและความคิดสร้างสรรค์ ที่มีแนวโน้มสู่ความเปลี่ยนแปลงและการปรับเป็นสิ่งใหม่ ส่งผลให้เกิดนวัตกรรมที่หลากหลายด้านหลักสูตรและการเรียนการสอนอยู่ตลอดเวลา หากเทียบกับช่วงเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปกลับพบว่าอัตราเร่งของความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษากลับเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ (globalization era) ที่มีลักษณะชัดเจนของความเป็นโลกที่ไร้พรมแดนเพราะสื่อเทคโนโลยีการสื่อสาร ได้เปลี่ยนแนวโน้ม และรูปแบบ (profile) ของความเป็นผู้เรียนที่มีความจำเป็น (needs) ใหม่ ๆ ด้านความรู้และเทคโนโลยี อันมีผลสืบเนื่องให้โรงเรียนต้องปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ และภาระงานที่ทำมากกว่าเดิม (Goodwin, 2010)

หนทางที่ครูจะสามารถพัฒนารูปแบบการสอน (teaching style) ของตนเองอย่างต่อเนื่องจนพบความสำเร็จในการทำงานอย่างมืออาชีพคือ ต้องสามารถก้าวข้ามวิธีทำงานแบบอัตโนมัติที่เกิดจากความเคยชินขณะทำงานประจำ (routine) สู่วิธีการทำงานที่ต้องใช้การสังเกต และการสะท้อนความคิดต่อวิธีการสอนของตน (reflective teaching) เพื่อให้เกิดการพัฒนาครูจึงต้องใช้กระบวนการสะท้อนอย่างมีวิจารณญาณ (critical reflection) คือ มีการสะท้อนคิดเชิงวิเคราะห์ถึงประสบการณ์โดยละเอียด ก่อนการคิดประเมิน โดยมีจุดหมายที่การวางแผน และนำไปปฏิบัติ (Richards, 1990) จึงมีคำกล่าวถึงครูที่มีความสามารถสะท้อนคิด (reflective teacher) ว่าต้องมีการปฏิบัติที่เหนือกว่าการใช้พื้นฐานของเทคนิคการสอน และการหาคำตอบที่เกี่ยวกับการสอน และการจัดการการเรียนรู้ด้วยคำถามง่ายๆ ว่า “อะไร และเหตุใด” แต่ต้องมีขอบเขตที่กว้างขวางไปถึงเป้าหมายทางการศึกษา เริ่มจากการคิดถึงบทบาท และภาระที่รับผิดชอบ (Bartlett, 1990) การสะท้อนคิดจึงได้รับการยอมรับว่าเป็นการปฏิบัติเพื่อการเรียนรู้ เป็นเครื่องมือพัฒนาทางวิชาชีพโดยคิดทบทวนประสบการณ์ที่ผ่านมา เป็นหนทางที่จะทำให้บุคคลได้อธิบายความรู้ความสามารถทางการปฏิบัติงานที่ฝังลึกในตน (tacit knowledge) และแสดงเป็นความรู้ที่ชัดเจน (explicit knowledge) ซึ่งอยู่ในรูปของเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ (วิจารณ์ พานิช, 2546; Nonaka and Takeuchi, 1995; Kermally, 2002; Redmond, 2004; Kinsella, 2007) รวมทั้งในศาสตร์การศึกษาวิชาชีพครูเพื่อเป็นเครื่องมือพัฒนาสู่ความเชี่ยวชาญทางอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งใช้ในโปรแกรมพื้นฐานการศึกษาสำหรับนักศึกษาครู เพื่อให้ นักศึกษาได้เรียนรู้วิธีการทำงานครูของตนเอง และตัดสินใจการทำงานที่ส่งผลดีที่สุดต่อผู้เรียน อีกทั้งยังครอบคลุมจริยธรรม กระบวนการชั้นเรียน จึงกล่าวได้ว่าการสะท้อนคิด คือ การคิดแบบอภิวเคราะห์ของครู (Hartman cited in Wikipedia, 2015) นอกจากนี้ความสามารถทางการการคิดได้คิดเป็นที่ประกอบด้วย คิดแยกแยะ คิดถึงเหตุผล ความเจริญความเสื่อม นำสู่การปฏิบัติในเชิงสร้างสรรค์ จัดว่าเป็นหนึ่งในองค์ประกอบภายในบุคคลที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาจริยธรรม นอกเหนือจิตสำนึกในการเรียนรู้และแรงจูงใจทางจริยธรรม (ประยูร ปรียุตโต, 2535 อ้างถึงใน อรรถพล อนันตวรสกุล, 2552)

แต่ผลการวิจัยที่ผ่านมาเช่น การศึกษาของนิริภัทร บาลศิริ (2553) ที่ได้ประเมินพัฒนาการการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มรัตนโกสินทร์ พบว่า นักศึกษาทุกสาขาวิชา มีคะแนนพัฒนาการไม่มาก นักศึกษาในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีคะแนนพัฒนาการสูงสุด ถัดมาคือ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เทคโนโลยีอุตสาหกรรม และบริหารธุรกิจ (คะแนนพัฒนาการเท่ากับ 0.973,

0.804, 0.210, 0.080 ตามลำดับ) ขณะที่นักศึกษาในสาขาวิชานิเทศศาสตร์ ครุศาสตร์ และศิลปกรรม มีคะแนนพัฒนาการเป็นค่าลบ หรือมีคะแนนลดต่ำลงในการวัดครั้งที่ 3 และ 4 (-0.068, -0.473, -1.765 ตามลำดับ) ผลการวิจัยได้เผยให้เห็นถึงความจำเป็นที่ต้องมีการพัฒนาการคิดวิจารณ์ญาณ นอกจากนี้การเรียนรู้จากการปฏิบัติหน้าที่ของครูประจำการโดยผ่านทางกรวิจัยปฏิบัติการเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ตามหน้าที่หลักของครู แม้จะเป็นการปฏิบัติเพื่อตอบสนองนโยบายการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ. ศ. 2542 (ฉบับแก้ไขปรับปรุง พ.ศ. 2545) มาตรา 30 ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพและส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผลลัพธ์ประการหนึ่งของการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนคือ ครูผู้วิจัยเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติและสร้างความรู้โดยกระบวนการสะท้อนอย่างมีวิจารณ์ญาณ (critically reflecting) การปฏิบัติงานและประสบการณ์ของตนเอง มีการทดสอบมโนทัศน์ที่เป็นนามธรรมลงสู่การปฏิบัติในสถานการณ์ใหม่ จึงมีผลให้ผู้ปฏิบัติได้เรียนรู้จากการปฏิบัติของตนเอง และสามารถขยายความรู้ที่กว้างขึ้น (Kolb, 1984 อ้างถึงใน Riding et al, 1995) ซึ่งหากวิเคราะห์ตามหลักการสะท้อนตนเอง (self-reflection) และแนวคิดแบบอภิปรัชญา (metacognition) ความคิดชนิดนี้จัดว่าเป็นเครื่องมือ และกระบวนการของการเรียนรู้กับศาสตร์ทุกสาขา (Hinett, 2002) เพื่อเสริมสร้างแรงจูงใจ ความเชื่อมั่น และความสนใจทั่วไปในเนื้อหา (Hinett and Thomas, 1999, Bound, 1995, Orsmond et al, 2002) ทักษะการสะท้อนคิดจึงเป็นกุญแจสำคัญของการพัฒนาการศึกษาที่ยั่งยืนและก้าวสู่การเป็นมืออาชีพ (Rooda & Nardi, 1999) โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเพื่อให้มีการพัฒนาการทำงานอย่างมืออาชีพ (Dawe et al., 2005) นอกจากนี้ผลการศึกษาของ นิภาพร กุลสมบุญ (2553) แสดงให้เห็นว่าการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนยังไม่เป็นส่วนหนึ่งของการทำงานปกติขาดความต่อเนื่องและการอภิปรายสะท้อนความคิดที่เพียงพอ รวมทั้งขั้นตอนสะท้อน (reflection) ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญขั้นตอนหนึ่งในวงจรวิจัยปฏิบัติการ (the action research spiral) ที่จะเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้วิพากษ์วิจารณ์ แลกเปลี่ยน และแบ่งปันข้อค้นพบแก่ผู้อื่น (share finding) เพื่อนำสู่การปรับปรุงแก้ไขและพัฒนางานในระยะต่อไปโดยใช้กระบวนการวิจัยอย่างต่อเนื่อง (Kemmis & McTaggart, 1988; Mettetal, 2004) เมื่อการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนยังขาดคุณลักษณะดังกล่าว การวิจัยประเภทนี้จึงไม่สามารถก่อให้เกิดประโยชน์ได้อย่างสมบูรณ์ทั้งกับครูผู้วิจัย โรงเรียน และวิชาชีพครูตามที่ควรจะเป็น

สอดคล้องกับผลการศึกษาความสามารถทางการสะท้อนคิดของนักศึกษาครู ชั้นปีที่ 1-5 ปีการศึกษา 2557 ที่ผ่านมามีพบว่า ความสามารถทางการสะท้อนคิดของนักศึกษาชั้นปีที่ 1-4 มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับต่ำกว่าชั้นปีที่ 5 อย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้นักศึกษาสาขาวิชาเอกภาษาอังกฤษ และเอกภาษาไทย มีความสามารถทางการสะท้อนคิดต่ำกว่าสาขาวิชาเอกคณิตศาสตร์ สาขาวิทยาศาสตร์ (สุชีรา มะหิเมือง, 2557) สอดคล้องกับผลการประเมินคุณภาพรายงานวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของภาระงานระหว่างการศึกษาประสบการณ์วิชาชีพครูของนักศึกษาชั้นปีที่ 5 ที่ผ่านมามีพบว่า คะแนนการประเมินในหัวข้อการสะท้อนผลการวิจัยที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดเพราะนักศึกษามักเขียนไม่ได้ หรือเขียนโดยขาดกระบวนการสะท้อนคิดอย่างลึกซึ้ง ทำให้ไม่สามารถก่อให้เกิดประโยชน์ใดๆ นอกจากนี้ยังพบว่ากระบวนการออกแบบนวัตกรรมจัดการเรียนรู้มักไม่มีความเป็นเหตุผลกับสาเหตุของปัญหาสำคัญ ทั้งนี้เนื่องจากนักศึกษาไม่ได้รับการฝึกทักษะการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณซึ่งจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้นักศึกษาได้ประยุกต์ใช้ความรู้ในศาสตร์การสอนอย่างสมเหตุสมผล

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อทดลองใช้รูปแบบการสอนที่เน้นการวิจัยแบบเสริมกิจกรรมพัฒนาความสามารถทางการสะท้อนคิดของนักศึกษาครู มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
2. เพื่อวัดและประเมินผลจากการใช้รูปแบบการสอนที่เน้นการวิจัยแบบเสริมกิจกรรมพัฒนาความสามารถทางการสะท้อนคิด ของนักศึกษาครู มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

สมมุติฐานการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดสมมุติฐานการวิจัยไว้ดังนี้

1. ความสามารถทางการสะท้อนคิดก่อนการสอนของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
2. ความสามารถทางการสะท้อนคิดหลังการสอนของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตประชากร

ประชากรการวิจัย คือ นักศึกษาครูหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา สาขาวิชาเอกภาษาอังกฤษ ปีการศึกษา 2558 ชั้นปีที่ 1-4 ระดับชั้นปีละ 2 หมู่เรียน รวม 8 หมู่เรียนๆ ละ 35-45 คน รวมจำนวนนักศึกษา 323 คน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

รูปแบบของกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้การวิจัยเป็นฐาน ได้เลือกวิธีการเรียนรู้บนฐานการวิจัยสองรูปแบบคือ รูปแบบการวิจัยเอกสาร และการวิจัยและพัฒนาเครื่องมือการประเมินตามสภาพจริง โดยนักศึกษาเป็นผู้ทำวิจัยระหว่างกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดภาคเรียน เสริมด้วยรูปแบบกิจกรรมพัฒนาการสะท้อนคิดตามวิธีของ Honey & Mumford (1996) ประกอบด้วย 4 ชั้น ได้แก่ ชั้นสร้างประสบการณ์ ชั้นทบทวนประสบการณ์ ชั้นสรุปจากประสบการณ์ และชั้นวางแผนการปฏิบัติตนในชั้นต่อไป โดยบูรณาการด้วยเทคนิคการจดบันทึก (journal) และการใช้คำถามชี้้นำการคิดและการทำภาระงาน

นิยามศัพท์

1. การสอนที่เน้นการวิจัยเสริมกิจกรรมพัฒนาความสามารถทางการสะท้อนคิด หมายถึง แบบแผนของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ผลการวิจัยที่ผ่านมาเป็นแหล่งเรียนรู้ การวิจัยและพัฒนา และกิจกรรมพัฒนาความสามารถทางการสะท้อนคิดที่ประยุกต์ตามวิธีของ Honey & Mumford (1996) แบ่งกิจกรรมเป็น 4 ชั้น ได้แก่ ชั้นสร้างประสบการณ์ ชั้นทบทวนประสบการณ์ ชั้นสรุปจากประสบการณ์ และชั้นวางแผนการปฏิบัติตนในชั้นต่อไป โดยบูรณาการด้วยเทคนิคการจดบันทึก (journal) และการใช้คำถามชี้้นำการคิดและทำภาระงาน
2. ความสามารถทางการสะท้อนคิด หมายถึง ลักษณะทางการสะท้อนคิด และผลของการทำภาระงานที่ได้รับหมาย ระหว่างจัดกิจกรรมด้วยรูปแบบการสอนแบบเน้นการวิจัยเสริมกิจกรรมพัฒนาความสามารถทางการสะท้อนคิด

2.1 ลักษณะทางการสะท้อนคิด หมายถึง กระบวนการสะท้อนคิดที่เกิดขึ้นระหว่างการระหว่างการสอนที่เน้นการวิจัยเสริมกิจกรรมพัฒนาความสามารถทางการสะท้อนคิด วัดได้จากแบบวัดความสามารถทางการสะท้อนคิดของนักศึกษา ที่มีองค์ประกอบของการคิดที่สำคัญ ได้แก่ ความสามารถในการประเมินตนเอง ความตระหนักในวิธีเรียนของบุคคล และความสามารถทางการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2.1.1 ความสามารถในการประเมินตนเอง (Analysis and Self-Assessment) หมายถึงความสามารถในการศึกษาสังเกต และรวบรวมรายละเอียดการปฏิบัติของตนเองโดยใช้หลักเหตุผล และการแจกแจงรายละเอียดอย่างมีแบบแผนโดยใช้คำถามขึ้นนำการศึกษา เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลประกอบการประเมินที่มีจุดประสงค์ในการพัฒนาวิธีปฏิบัติงาน และตัดสินใจผลสำเร็จและผลกระทบที่เกิดขึ้น

2.1.2 ความตระหนักในวิธีเรียนรู้ของบุคคล (Awareness of Self-Direct Learning) หมายถึง ความสามารถในการทำความเข้าใจความคิดของตนเอง เชื่อว่ามีความคิดที่ดีกว่าเดิมอยู่เสมอ สามารถสร้างความคิดรวบยอดจากประสบการณ์และความรู้ที่ได้รับ รวมทั้งสามารถสร้างความรู้ที่นำไปใช้ประโยชน์

2.1.3 ความสามารถทางการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life-Long Learning Skills) หมายถึง ความสามารถในการปฏิบัติอย่างเป็นลำดับขั้นตอนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถถ่ายโอนความรู้/ทัศนคติเพื่อการเรียนรู้ และมีความตระหนักในการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่าควรเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2.2 ผลการทำภาระงานที่ได้รับมอบหมาย หมายถึง เครื่องมือประเมินตามสภาพจริงของโรงเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐานที่นักศึกษาต้องฝึกประสบการณ์วิชาชีพ 1 ชั้น ที่กำหนดเกณฑ์การประเมินตามชั้นงานตามระดับของการสะท้อนคิด 4 ระดับ ได้แก่ ระดับการปฏิบัติตามความคุ้นเคย (Habitual Action) ระดับทำความเข้าใจ (Understanding) ระดับสะท้อนคิด (Reflection) และระดับสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Reflection)

2.2.1 ระดับการปฏิบัติตามความคุ้นเคย หมายถึง การตอบคำถาม และทำภาระงาน โดยมีการค้นคว้าสาระตรงตามประเด็น แต่ใช้วิธีคัดลอกสาระ ขาดการอธิบายสรุปสาระสำคัญ และหรือสามารถทำงานตามแผนการเรียนได้ครบถ้วน แต่ขาดการบูรณาการกับความรู้ที่เรียน

2.2.2 ระดับทำความเข้าใจ หมายถึง การตอบคำถาม และทำภาระงานที่มีระดับเหนือกว่าระดับการปฏิบัติตามความคุ้นเคย โดยมีการสรุปสาระสำคัญ สร้างความคิดรวบยอด หรือทำภาระงานตามแผนการเรียนโดยการบูรณาการตามความรู้ที่เรียน

2.2.3 ระดับสะท้อนคิด หมายถึง การตอบคำถามและภาระงานที่เหนือกว่าระดับทำความเข้าใจ โดยมีการเชื่อมโยง หรือแสดงการประยุกต์ใช้กับบริบทจริง ที่มีการพิจารณาความเหมาะสมโดยใช้ความรู้ที่เรียน และความคิดที่เหนือกว่าที่เรียน

2.2.4 ระดับสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง การตอบคำถามและภาระงานที่เหนือกว่าระดับการสะท้อนคิด โดยมีการคิดเชื่อมโยงเหตุผลหลายมิติระหว่างความรู้ที่เรียน หรือทฤษฎีบริบททางสังคม นโยบาย ประวัติเดิมของสถานการณ์ และอนาคตที่ควรจะเป็น หรืออาจมีกระบวนการทดลองเพื่อพิสูจน์หลักฐาน-สถานการณ์ที่ได้รับมอบหมาย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การที่นักศึกษาครูได้รับการพัฒนาความสามารถทางการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณผ่านทางกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้การวิจัยเป็นฐานจะทำให้เขาสามารถพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้นั้นผู้เรียนเป็นสำคัญได้อย่างผู้มีความเชี่ยวชาญในวิชาชีพมากขึ้น

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา/คณะครุศาสตร์ และวงวิชาการ ได้เน้นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ใช้การวิจัยเป็นฐานเพื่อพัฒนาความสามารถทางการสะท้อน โดยมีผลผลิตที่เกิดจากกระบวนการวิจัย ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ สื่อ และเครื่องมือประเมินผล เป็นต้นแบบของนวัตกรรม

วงวิชาการ/หน่วยงานบริการด้านการศึกษา ได้องค์ความรู้ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้การวิจัยเป็นฐาน และกระบวนการพัฒนาความสามารถทางการสะท้อนคิด สำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษา